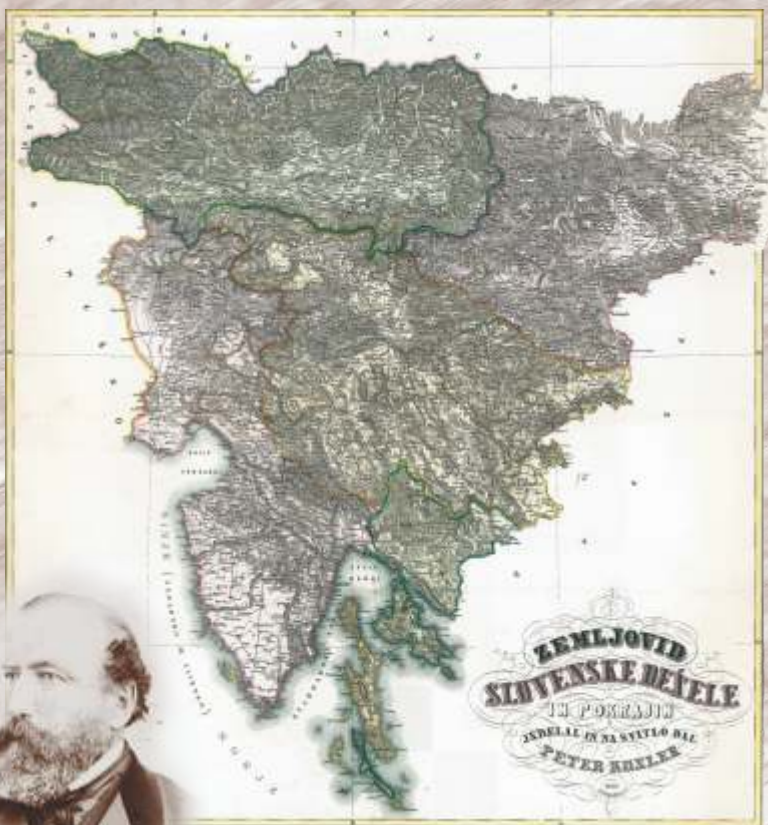

INFORMATIVNI VODNIK PO KOZLERJEVI POTI

PROJEKT GIMNAZIJE IN SREDNJE ŠOLE KOČEVJE

Sv. Gregor

Ortnek

Hudi Konec

Ribnica

Dolenja vas

Grčarice

Kočevje

Gotenica

Koče

Kočevska Reka

Štalcerji

Uvod

Kozlerjeva pot je krožna pot s pričetkom in ciljem v Kočevju, druge točke postanka pa si sledijo v naslednjem vrstnem redu: Koče, Kočevska Reka, Ribnica, Ortnek, Hudi Konec, Sveti Gregor. Na nekaterih točkah postanka zaradi propadanja objektov ni moč veliko videti, so pa točke povezane z življenjem in delom družine Kozler, ki je to območje pomembno zaznamovala. Obisk Kozlerjeve poti je celodnevna ekskurzija, na katero se lahko odpravite z avtom ali kolesom ter se s pomočjo knjižice in priložnega zemljevida informirate o pomembnosti posameznih točk postanka. Pri vodeni ekskurziji pa doživite pestro razlago in dramatizacijo o življenju in delovanju družine Kozler s poudarkom na najpomembnejšem predstavniku Petru Kozlerju.

PETER KOZLER – VELIK IN POMEMBEN SLOVENE

Le malokdo pozna družino Kozler, verjetno pa je še manj tistih, ki bi prepoznali pomen in vlogo te družine v razvoju slovenske narodne identitete. Njihov pomen se začne na Kočevskem. Kot družina podjetnih trgovcev so že kmalu izstopili iz povprečja in zanimivo, kljub pregovorni »periferiji« dokazali možnost uspeha, ki ni povezan z geografsko umeščenostjo temveč podjetnostjo in drznostjo. Čeprav je bilo v teh pogojih težko uspeti, še težje pa, kadar so to bile rodbine, ki so dosledno uporabljale slovenski jezik, je Kozlerjevim šlo zelo dobro. Prav Peter Kozler pa je bil tisti, ki je ime družine ponesel izven Kočevske, na raven tedanje Kranjske in celo avstro-ogrskega cesarstva. Vsem je prekosil svoje prednike, ki so mu poleg kapitala in možnosti nadaljnega gospodarskega uspeha, zapustili tudi izjemen čut za slovenski narod. Čeprav je svoje otroštvo preživel na Kočevskem, kjer je nemščina v njemu primernih krogih prevladovala, je sam negoval slovenski jezik, kmalu pa se je povezal s številnimi narodnimi buditelji na Slovenskem. Gospodarskim uspehom je dodal pomembno poglavje v slovenski narodni zgodovini. Zavedal se je, da narod poleg kulture in jezika definirata vsaj še dve pomembni dejstvi: prvo je ozemlje, ki ga poseljuje in mu predstavlja dom, in drugo so simboli, med njimi seveda najpomembnejše mesto zavzema zastava. Če je pri drugem bil bolj kot ne pomemben del slovenskega narodnega buditeljskega kroga, v katerem se je oblikovala in nastala slovenska narodna zastava, ki je še danes temelj slovenske državne zastave, pa je pri izdelavi zemljevida slovenskega narodnega ozemlja opravil pionirsko delo. Številnim oviram navkljub mu je uspelo izdati prvi narodni zemljevid, ki ni samo predstavil območje, katerega je tedaj poseljeval slovenski narod, temveč je zapisal mnogo slovenskih imen najrazličnejših krajev ter celotno ozemlje poimenoval Zemljovid slovenske dežele in pokrajin. S tem je vizionsko napovedal prihodnji obstoj slovenske države, ki smo si jo izborili sto let pozneje.

Zaradi teh dejstev smo na Petra Kozlerja in njegovo družino na Kočevskem ponosni. To je dokaz, da lahko uspe vsakdo, ki ima jasno vizijo, ima veliko energije, je sposoben in ima do potankosti razvit domoljubni čut. V naših srcih ima zato posebno mesto, prav pa je, da o njem izve tudi obiskovalec naših krajev. Zato je Informativni vodnik po Kozlerjevi poti izjemna priložnost odkrivanja tančic skrivnosti iskrenega domoljubja ter velikih uspehov. Popeljal vas bo v zgodovino in odstrl se vam bo pogled v pristno ljubezen do slovenskega naroda. Prav tega pa dandanes še kako primanjkuje...

Avtorjem se zahvaljujem za ves vložen trud pri izdelavi vodnika, obiskovalcem pa želim iskrivo raziskovanje Kočevske ter širjenje obzorij na področju slovenskega državotvorja. Prepričan sem, da bo marsikdo na koncu Kozlerjeve poti imel lepše, žlahtnejše videnje slovenskega naroda in bo nemara spremenil na boljše svoj odnos do naše domovine, sedaj samostojne in neodvisne Republike Slovenije.

Dr. Vladimir Prebilič
župan Občine Kočevje

1 KOČEVJE – POKRAJINSKI MUZEJ KOČEVJE

ZEMLJOVID SLOVENSKE DEŽELE IN POKRAJIN

Marčna revolucija na Dunaju leta 1848 je vzpodbudila številne Slovence, da so prevzeli vodilno vlogo v gibanju za združitev vseh Slovencev. Tem se je pridružil tudi Peter Kozler in tu dobil idejo za izdelavo "Zemljovida slovenske dežele in pokrajin". Društvo dunajskih Slovencev je pripravilo politični program Zedinjena Slovenija, osrednja zahteva programa pa je bila združitev vseh Slovencev v eno državo.

Peter Kozler naj bi bil zaslužen tudi za določitev barv slovenske zastave. Skupaj s tajnikom društva Antonom Globočnikom naj bi belo, modro in rdečo določila za barve slovenske narodne zastave. Barve naj bi določila na podlagi kranskega deželnega grba, ki je te barve vključeval.

Slovenska trobojnica, darilo Matice slovenske Petru Kozlerju, okoli 1870
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, foto Milan Štupar, 2012

Kozlerjevo največje delo za Slovence je "Zemljovid slovenske dežele in pokrajin". Že maja 1848 se je lotil natančnejšega ugotavljanja narodnih meja ter začel zbirati gradivo za kartografsko ponazoritev slovenskega etničnega ozemlja. Pri zarisovanju meja si ni mogel pomagati z obstoječimi zemljevidi, edino za Kranjsko mu je bil v pomoč zemljevid slovenskega kartografa Freyerja. Ker ni imel zemljevida s slovenskimi krajevnimi imeni, je moral za ostale slovenske pokrajine zbrati ali preveriti podatke za imena slovenskih krajev, ki jih je bilo okoli 4000.

Henrik Karl Freyer (1802 – 1866), Special-Karte des Herzogtums Krain, 1844 – 46
Zemljepisni muzej, Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU

Peter Kozler, Zemljovid slovenske dežele, 1849, najstarejši poizkusni odtis
Arhiv Republike Slovenije, AS 1069, Zbirka kart in zemljevidov

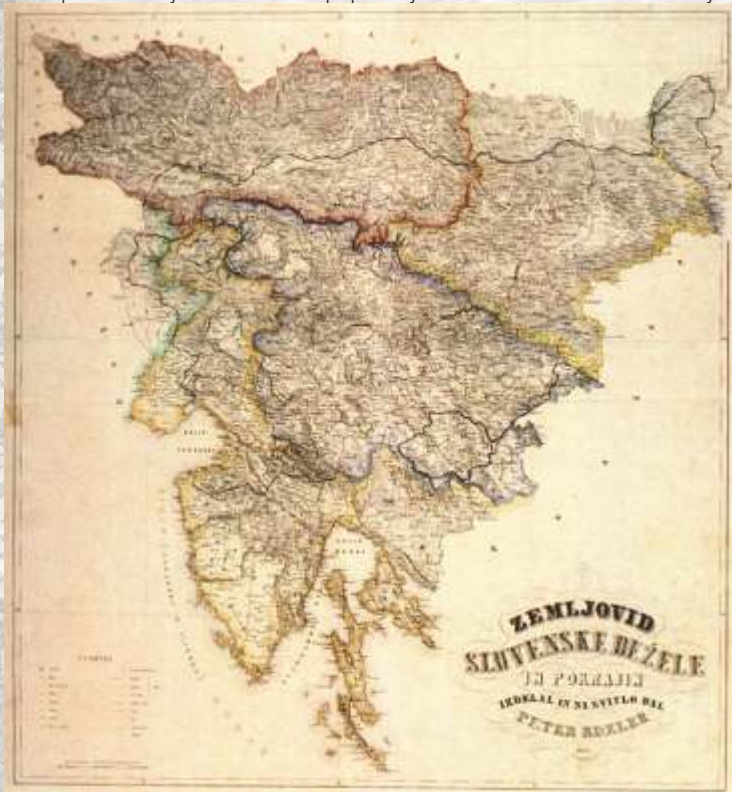
Prepis statistike, ki jo je v letih 1846 in 1851 opravil Karl Freiherr, si je priskrbel tudi Peter Kozler in ga uporabil pri ugotavljanju poteka narodnih meja. Na podlagi že zbranega in znanega gradiva je še danes neznani bakrorezec I.E. jeseni leta 1848 natisnil poizkusni odtis, na katerem je bila odtisnjena zgolj risba zemljevida.

Kozler je nekaj poskusnih izvodov zemljevida razrezal in jih razposlal znancem, prijateljem in zlasti duhovnikom. Ti so nanje vpisovali ali zarisovali svoje pripombe, spremembe in dopolnila. Istočasno jim je poslal tudi podrobne sezname krajev z nemškimi imeni in rubrikami za vpis slovenskih imen, narodnih razmer in jezika bogoslužja. Med dunajsko oktobrsko revolucijo je bakrorezec skupaj s ploščo in rokopisom izginil neznano kam. Leta 1851 se je plošča našla in Peter je lahko nadaljeval z delom. Tokrat je grafično izvedbo zaupal bakrorezcu A. Knorru. Dokončan zemljevid so odtisnili zopet leta 1852. Le-ta je hkrati tudi najstarejši ohranjeni poizkusni odtis Kozlerjevega zemljevida, na katerem so vidne še zadnje napake pred koncem dela na plošči.

Kozler je 20. novembra 1852 v prilogi Novic in drugih časopisih objavil možnost predčasnega naročila zemljevida. Med prvimi 73 naročniki so bile znane osebnosti, ki so naročale tudi po več izvodov zemljevida. Toda že 20. decembra 1852 so avstrijske vojaške oblasti zaplenile in zapečatile 422 že natisnjenih zemljevidov in tisoč listov grbov slovenske dežele, saj naj bi prikazovali neobstoječo politično tvorbo. Kozlerja so oblasti postavile pred sodišče, a je bil maja 1853 oproščen vseh obtožb. Zaplenjeno gradivo je sodišče izročilo v nadaljnje varstvo na Dunaj. Kozler je znova zaprosil za dovoljenje za prodajo zemljevida in pripravljen je bil celo spremeniti naslov v "Zemljevid kraljestva Ilirije". Sodišče je avgusta 1853 pristalo na to prošnjo, vendar je na ponovno pismeno vlogo aprila 1854 potrdilo prepoved "razširjevanja" zemljevida. Vladna prepoved zemljevida je bila preklicana konec leta 1860, od 422 natisnjenih zemljevidov pa jih je ostalo samo še 318. Kozler je manjkajoče izvide dal natisniti ljubljanskemu tiskarju Jožefu Blazniku in vse skupaj izročil v prodajo knjigarnarju Georgu Lerherju. Prodajo so zopet prepovedali in prepoved razveljavili šele leta 1861. Tako je Kozlerjev zemljevid z letnico 1853 prišel v javnost šele leta 1861.

Kozlerjeva "velika Slovenija" znatno presega ozemlje današnje Slovenije, saj obsega le 87% izrisanege ozemlja na Kozlerjevem zemljevidu. V primerjavi s sedanjimi mejami je Kozler posegel znatno globlje v Avstrijo, na jugu zajel Istro in del Kvarnerja, na jugovzhodu pa Belo Krajino in Gorjance prisodil Hrvaški. Kozlerjev zemljevid obsega Koroško, Kranjsko in Primorsko s Kvarnerskimi otoki. Zemljevid je risan v merilu 1 : 576 000 na formatu 50 x 54,7 cm. Relief je izražen s tehniko senčenja. Vrisana so mesta, trgi, vasi, pošte in rudniki. S topografskimi znaki v črni barvi je prikazal vodovja, ceste, železnice, rudnike, meje in kraje. Preglednost zemljevida je malo slabša zaradi majhnega merila in številnih imen, zato se je avtor kasneje odločil za barvanje mej in pokrajin. Vsa krajevna imena so bila znotraj slovenskega etničnega ozemlja v slovenščini. Ob prvi izdaji leta 1853 naj bi bili sestavni deli zemljevida tudi kratek slovenski zemljepis in pregled politične in pravosodne razdelitve Ilirskega kraljestva in Štajerskega vojvodstva s pridanim slovenskim in nemškim imenikom mest, trgov, krajev itd. Brošura z uvodom iz leta 1852 je bila priložena šele leta 1864. V njej je opisal slovensko etnično mejo in jo podkrepil s statističnimi podatki. Zemljevidu je dodal list z upodobljenimi grbi slovenskih dežel in imenikom mest, trgov in krajev.

Leta 1864 je bila ustanovljena Slovenska matica. To je bilo prvo vseslovensko društvo za izdajanje znanstvenih, poljudnih in drugih knjig v slovenskem jeziku. V prvem letu obstoja ni imela svojim članom kaj ponuditi, le Koledar slovenski za leto 1865. Zato je na pomoč priskočil Peter Kozler in obljubil, da bo podaril zemljevid in krajevni imenik vsem novim članom. Ker pa je imel na zalogi samo 400 izvodov zemljevida, se je odločil za poseben natis in mu dodal besedilo Družabnikom Slovenske matice, konec leta 1864. Tako je Kozler Slovenski matici podaril 707 zemljevidov in 470 krajevnih imenikov. Konec šestdesetih let je Peter Kozler originalno ploščo in vse avtorske pravice daroval Slovenski matici. Pokazala se je potreba po novi izdaji in z nekaterimi popravki je Matica natisnila še četrto izdajo.

Peter Kozler, Zemljevid slovenske dežele in pokrajin, 1853
Pokrajinski muzej Kočevje, foto Tomaž Lauko, 2012

Kozlerjev zemljevid je doživel tudi več ponatisov v 20. in 21. stoletju. Ponatisa po letu 1871 ni bilo natanko 104 let. Od takrat do danes je bilo izdelanih 11 reproduciranih ponatisov in faksimilov. Vsaka založba je Kozlerjev zemljevid predelala. Marko Skubic je poleti 1989 natisnil Kozlerjev zemljevid v samozaložbi po ponatisu Cankarjeve založbe iz leta 1975. Peter Amaliotti je leta 1992 in 1993 natisnil reprodukcijo Kozlerjevega zemljevida, ki se je zgledovala po ponatisu iz leta 1975. Izdaji za leto 1993 je dodal še koledar s starimi slovenskimi in angleškimi imeni mesecev. Natisa, ki ustrežata originalu glede velikosti in barve papirja, pa sta: Založba Nova revija (2002) in Pokrajinski muzej Kočevje (2012). Vsi reproducirani ponatise in faksimili Kozlerjevega Zemljovida slovenske dežele in pokrajin do vključno leta 2012 so bili izdelani po originalu iz leta 1853.

2 KOČEVSKA REKA – ROJSTNA VAS JANEZA KOZLERJA II.

JANEZ KOZLER II. – ZAČETNIK DRUŽINE KOZLER

Neznani avtor, Janez Kozler II. (1780?1864), oče Petra Kozlerja, olje, platno, okoli 1889, kopija po originalu Matevža Langusa v MG ML – Mestni muzej Ljubljana zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana, foto Exportprojekt, 1995

Janez Kozler II. se je rodil 7. 6. 1780 v Kočevski Reki št. 7 in bil še isti dan krščen. Bil je šesti otrok zemljiškega posestnika Matevža Kozlerja in Helene, rojene Stampfl. Po zaslugi Janeza Kozlerja II. velja družina Kozler še danes za premožno. Začel je s krošnjarjenjem in trgovino z južnim sadjem. Iz nič je pravzaprav v zelo kratkem času pridobil precejšnje bogastvo, ki ga je vložil v nakup nepremičnin. Bil je lastnik več posestev in hiš, med drugimi tudi hiše v Kočah, ki je predstavljala dobro izhodišče za njegove otroke in celotno družino. Nepremičnine je imel v večjih mestih, kot so Dunaj, Ljubljana, Trst, Reka. Ob rojstvu prvega sina je na dražbi leta 1820 kupil grad Ortnek pri Ribnici na Dolenjskem. To si je lahko privoščil kot privilegiran trgovec na Dunaju. Leta 1848 pa je kupil Kozlerjevo palačo v Ljubljani. Bil je med najbogatejšimi v tedanji Kranjski, lahko bi rekli da celo najbogatejši v tedanjem času. Po smrti je dedičem zapustil 800000 goldinarjev v gotovini. Janez Kozler je bil znan kot spreten in iznajdljiv strokovnjak za postavljanje vodnih naprav (cistern). Zaradi svojega znanja in zaslug je bil že od leta 1843 član Kranjske kmetijske družbe v Ljubljani. Umrl je 23. 2. 1864 za posledicami gangrene na nogi in je pokopan v družinski grobnici na pokopališču Sv. Križa v Ljubljani.

Kočevska Reka, pogled z juga, okoli 1930
Župnijski urad Kočevska Reka

3 KOČE – ROJSTNA VAS PETRA KOZLERJA

KOČE V KOZLERJEVEM ČASU

Vas Koče je imela v Kozlerjevem času 24 oštevilčenih hiš z 51 stavbnimi parcelami in cerkvijo, ki je bila posvečena Marijinemu vnebovzetju. Število prebivalcev je naraščalo do leta 1880, ko je doseglo 129 ljudi. Vas se je razvila ob cesti, ki poteka v ravni liniji sever – jug. Na obeh straneh ceste so zgradili hiše. Vas je bila na zahodni strani strnjena. Vzhodni rob je imel zaradi lokacije manjše parcele, zaključene s sadovnjaki. Na južni strani je bila vas zaključena s Kozlerjevo hišo. Nad hišo je bila na vzpetini izven naselja cerkev. Hiše so bile postavljene z ožjo stranjo, z zatrepom, neposredno ob vaški poti na vzdolžnih parcelah, strnjeno ena ob drugi. Hišni vhod je bil z gospodarskega dvorišča na vzdolžnem, bočnem delu stavbe in ne s ceste. Vodo

Koče, pogled s severa, okoli 1930
Gottscheer Gedenkbuch, New York, 1948

s strehe so zbirali v cisterne. Nekatere hiše so jih imele tik ob hiši, druge pa nekoliko oddaljene. Gospodarska poslopja so bila postavljena za stanovanjsko stavbo, sledili so jim vrtovi in sadovnjaki. Gospodarski objekti kočevskih vasi so bili: drvarnice, hlevi, skednji, lope, sušilnice sadja, šterne in vodni zbiralniki.

ROJSTNA HIŠA PETRA KOZLERJA - KOČEVARSKA HIŠA

Za kočevrske hiše je bila značilna skeletna gradnja. Gradili so jih priseljeni Nemci. Velikost in arhitekturna kompozicija sta podobni stanovanjskim stavbam slovenskih kmetov. V zadnjih dveh stoletjih so na tem območju prevladovala kamnita oz. opečnata stavbe. Del hiše je bil lesen ali pa je bila hiša lesena v celoti.

V hribih so bile hiše kamnite ali lesene. Strehe so bile strme, kritina pa lesena oz. opečna. Oblika hiš je bila vzdolžna, z vežo in kuhinjo v osi objekta. Desno sta bili kamra in shramba, levo pa glavni vhodni del, imenovan hiša.

1 Kozlerjeva domačija, foto FAJFAR, Simona. 2014

Razvrstitev stavb je bila prilagojena terenu. Vrhkletne oz. vrhhlevne hiše so bile pogosto zidane v bregu; v nižji ravnini je bil vhod v klet, v višji pa v stanovanje. Poleg vrhhlevne oz. vrhkletne hiše sodijo še hlev (če je bila vrhkletna), lopa, skedenj, kozolec, kašča, svinjak; včasih pa tudi čebelnjak in vodnjak.

Številne avtohtone kmečke stavbe so bile zelo skržene zaradi površinskih značilnosti (ti kraji niso bili nikoli bogati). Le redke so bile umetniško oblikovane ali okrašene, nekatere pa so imele okenske obrobe v beli barvi.

Za Kozlerjevo hišo lahko trdimo, da ima značilnosti kočevrske hiše. Je vrhkletna, v zgornjem delu je grajena iz opeke, v spodnjem pa je kamnita. Streha je precej strma in opečnata, vodo s strehe pa so zbirali v cisterno. Oblika hiše je vzdolžna. Zunanost hiše ni nič umetniško oblikovana ali okrašena, ima pa poudarjene robove zidov in okenske robove.

DRUŽINA KOZLER

Hišo v Kočah je prvi kupil Janez Kozler II. Ta je bil poročen dvakrat. Leta 1807 se je poročil z rojakinjo Marijo Seemann, s katero sta imela 3 hčerke. Vsem trem je bilo ime Marija. Dve od njih sta v prvem letu življenja umrli. Leta 1815 je Kozlerjeva prva žena umrla. Leto po ženini smrti se je poročil z njeno sestrično enakega imena. Z drugo ženo sta imela tri sinove. Ime jim je bilo Janez, Josip in Peter. Po poroki z drugo ženo je družina do leta 1827 živela v hiši v Kočah, nato pa se je preselila na grad Ortnek. Za Slovence je najbolj pomemben njun najmlajši sin Peter Kozler. Rodil se je leta 1824. Poročen je bil z Marijo Zorman, s katero sta imela pet otrok: Janeza, Petra, Marijo, Emo in Olgo.

2 Družinsko drevo

4 RIBNICA–GRAJSKO DVORIŠČE

PREPLET DRUŽIN KOZLER IN RUDEŽ

Družini Kozler in Rudež sta med seboj povezani z dvema porokama. Brat Petra Kozlerja, Janez Kozler, se je poročil z Marijo Rudež. Hči Petra Kozlerja, Olga Rudež, pa se je najprej poročila z bratrancem Janezom Kozlerjem leta 1891, zaradi njegove zgodnje smrti pa leta 1901 še z Antonom Rudežem, ki je nadaljeval glavni rod Rudežev.

3 VAJKARD VALVASOR, Janez. 1679. Mesto in grad Ribnica

Beseda Rudež je slovanskega izvora, in sicer prihaja iz besed »ruda« in »rudeč«. Družina izvira iz Primorske. Izvor njihovega premoženja je temeljil na pomembnih upravnih službah predvsem pri grofih Cobenzlih.

4 Avtor neznan. 1907. Ribniški grad na razglednici

Do nakupa ribniškega gradu je prišlo leta 1810 zaradi novih razmer (Ilirske province). Anton Rudež, ki je bil že prej oskrbnik gradu, ga je za nizko ceno odkupil od grofa Filipa Cobenzla. Ribniški grad naj bi zgradili Ortenburžani. Leta 1935 je bil

prodan jugoslovanski vladi, po letu 1945 pa je bil v večini porušen in požgan, pozneje pa obnovljen.

Olga Kozler se je rodila v Cekinovem gradu v Ljubljani leta 1874, kot najmlajši otrok Petra Kozlerja in Marije Zorman. V Cekinovem gradu je občasno stanoval tudi Janez Kozler z ženo Marijo. Njun sin Janez in Olga sta se že kot otroka imela rada. Leta 1891 sta se poročila, vendar je zaradi bolezni srca Janez mlad umrl. Imela sta 3 otroke.

Janezov bratranec Anton Rudež je že od nekdaj oboževal Olgo. Kmalu sta se poročila in preselila v grad v Ribnici. V zakonu so se jima rodili 3 otroci. Olga je bila dobra gospodarica, kulturna, rada je potovala, se ukvarjala z botaniko in igrala klavir. Zanimala jo je zgodovina. Ukvarjala se je tudi s smučanjem. Vozila je enega prvih avtomobilov v Ribnici, bila pa je tudi zelo strastna lovka.

Olga (1874 – 1952), najmlajša hčerka Petra in Marije Kozler
zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana

Po smrti njenega moža leta 1935 so ribniški grad prodali. Olga je za sinova dala zgraditi dve vili, eno na Ugarju in eno v Ribnici, ki je bila po drugi svetovni vojni daljše obdobje upravna stavba Inlesa. V vojnem času je bivala pri sinu v Ribnici in pisala dnevnik o svojem vsakdanjem življenju ter lovski dnevnik. Olgo so v življenju prizadele številne smrti najbližjih: smrt prvega moža zaradi srčne bolezni, smrt sina Janeza zaradi tuberkuloze in hčerke Grete zaradi medvojne usmrtitve, nato še smrt drugega moža zaradi bolezni in sina Antona zaradi samomora.

5 ORTNEK – GRAD PEKEL

KOZLERJEVI NA ORTNEŠKEM

Ortnek je razstavljeno naselje v dolini. Leži ob železniški progi in asfaltni cesti Ljubljana – Kočevje, z obeh strani pa je obdano z gozdom. Nekoliko stran od jedra naselja se nahajajo stavbe graščinskega kompleksa “Pekel”, ki so že kar nekaj časa prepuščene propadanju.

Janez Kozler II. je s trgovanjem v času Napoleonovih vojn obogatel in poleg ostalih nepremičnih kupil še grad Ortnek, kamor se je z družino preselil leta 1826. Sčasoma pa je življenje na gradu postalo neudobno in zato se je družina leta 1848 preselila v dolino. Tam so razširili prejšnjo stavbo v novi dom, imenovan grad Pekel. Preden so v prejšnjem stoletju zgradili grad, naj bi tam stala domačija z mlinom. V okolici pa naj bi se ponoči slišalo oglašanje mlinskih koles “pka - pka - pka”. Zaradi zvokov tega

mlina je kraj dobil ime Pekel. Ljudje so po bibličnem vzoru poimenovali še dva kraja, in sicer so kraj na drugi strani ceste imenovali Vice, nekoliko višje ležeč kraj v bližini pa Nebesa. Janez Kozler II. je grad Ortnek zapustil prvorojenemu sinu Janezu Kozlerju III., ki se je usmeril predvsem v gozdno gospodarstvo in na svojem posestvu postavil vodne žage. V Ortneku je pokupil propadle in zadolžene kmetije in vanje nastanil svoje delavce.

Spodnji ortneški grad (grad Pekel), razglednica, okoli 1923
Pokrajinski muzej Kočevje

Približno pol kilometra stran od gradu se je nahajala občina Velike Poljane, ki ni imela ne svoje fare ne šole. Kozlerji so občino velikokrat finančno podprli, sodelovali pri skupnih odločitvah in imeli velik vpliv pri izgradnji infrastrukture na Ortneškem (potek ceste, železnice). Tako je bilo tudi z izgradnjo železnice čez Dolenjsko. Janez Kozler III. je podaril zemljo in tako dosegel, da je šla železniška proga skozi Ortnek. S tem je pripomogel tudi k hitrejši izgradnji železnice, saj so se graditelji izognili številnim tožbam zaradi zemlje, saj je kmetje zaradi železnice niso hoteli prodati. Kozlerji so veliko prispevali za Velike Poljane. Pomagali so pri celotni gradnji in opremljanju cerkve, župnišča in vodovoda. Znali so prisluhniti in finančno pomagati. Janez Kozler III. je pomagal pri zbiranju dovoljenj za izgradnjo župnišča in daroval gradbeni material z gradu Ortnek.

Janezu Kozlerju III. so se rodili štirje otroci. Najmlajšemu sinu Janezu Baptistu je oče leta 1892 zapustil posestvo v Ortneku, ta pa se je poročil s sestro Olgo Kozler. V zakonu so se jima rodili trije otroci, dva sinova in hči. Po prezgodnji smrti Janeza Baptista se je Olga ponovno poročila, in sicer z Antonom Rudežem iz Ribnice, posestvo pa je bilo razdeljeno med 3 otroke. Ker pa so bili otroci še mladoletni, je posestvo vodil upravitelj Göderer v sodelovanju s sorodniki. Pomembno vlogo je pri vodenju posesti še vedno imela Olga. Z namenom, da bi ortneška posest dobila enega gospodarja, so Kozlerji kasneje celotno lastništvo prenesli na sina Oskarja Kozlerja.

VELEPOSEST PEKEL V ČASU LASTNIŠTVA OSKARJA KOZLERJA

Veleposest Oskarja Kozlerja je bila zelo razdrobljena in je obsegala 1361,7657 ha zemlje. Največ zemlje se je nahajalo na Ljubljanskem barju ter v okolici Ortneka in

Karlovice. Največ posesti je bilo gozda v okolici Ortneka in Karlovice, večina obdelovalne zemlje pa se je nahajala na Ljubljanskem barju. Osrednja gospodarska dejavnost posestva je bilo gozdarstvo – posek in prevoz lesa. Leta 1919 je imelo posestvo 5 vodnih žag. Oskar je diplomiral iz gozdarstva in je za posest izdelal tudi prvi gozdnogospodarski načrt. Zaradi večjega povpraševanja se je znatno razširila tudi predelava lesa – različne kategorije lesa so prodajali različnim, tako domačim kot tudi tujim kupcem. Zaradi agrarne reforme po 1. svetovni vojni je manjši del posestva prešel v last okoliškemu prebivalstvu oz. občinam.

Oskar se je leta 1927 poročil z Renato Urbanc, hčerko veletrgovca iz Ljubljane. V tem letu je tudi prenovil grad v skladu s tedanjimi meščanskimi potrebami: napeljal je centralno ogrevanje, elektriko in telefon, prenovil je sobe in kuhinjo. Pred gradom je uredil lep vrt s posebnimi rastlinami, vodometo in uto. H gradu so spadala tudi gospodarska poslopja, hlevi, poslopja za kmetijska orodja in garaže za prevozna sredstva. Pri gradu je stala tudi vodna žaga, saj je med gradom in parkom tekkel potok. Oskar je imel veliko dela z vodenjem posestva in lesne industrije, žena pa je nadzirala gospodinjstva opravila.

Velik pomen za družino so imeli sorodniki, ki so se globoko zavedali svojih korenin in povezanosti. Med seboj so bili podobnih misli in vzgoje, povezovalo jih je strokovno delo in vodenje gospodarstva. Tradicionalna "skupna jaga" je bilo takšno srečanje sorodnikov. Povabili so okoli 30 ljudi in šli "jagat" v najbolj oddaljena lovišča, na koncu lova pa so iz plena skuhal golaž. Božič je družina praznovala z ženinimi starši v Ortneku, ob polnoči pa so šli k maši v Velike Poljane. Naslednji dan so na obisk prišli Rudeževi iz Ribnice. Sorodniki so se srečevali tudi na gradu Ortnek, kjer so imeli piknike in se pogovarjali o svojih vsakdanjih problemih.

Osrednje Oskarjevo vodilo pri zaposlovanju delavcev je bilo, da so bili le-ti pridni in so znali delati. Boljši materialni položaj so imeli izobraženi delavci, ki so opravljali bolj odgovorno delo. Med temi so bili: upravitelj, vzgojiteljica, lovski čuvaj, obratovodja žage, »mašinstik«. V Ortneku pa Oskar ni dobil strokovno podkovanih delavcev, zato je zaposloval ljudi tudi iz drugih slovenskih krajev in celo iz tujine. Nekateri otroci izučeni delavcev so se odločali za šolanje in le-te je Oskar finančno tudi podpiral.

Na veleposestvu so bili zaposleni stalni in sezonski delavci. Med stalnimi delavci so bili delavci na žagi, lovski čuvaji, upravitelji, služinčad, hlapci in poljedelski delavci. To je bila osnovna skupina, ki je omogočala, da se je delo vsak dan opravilo. Priložnostni delavci pa so prišli na posest delat po potrebi oz. v določenem letnem času. To so bili sekači, furmani, »zlagači dil«, delavci za čiščenje gozda in dodatni poljedelski delavci. Ti delavci so oblikovali tudi posamezne delovne skupine glede na delo, ki so ga opravljali. Žene teh delavcev so po potrebi delale na njivi, pri košnji ali pa kot pomočnice pri gospodinjstvih opravilih na gradu. Stalno zaposleni delavci so imeli osemurni delovni čas, od sedmih zjutraj do štirih popoldne, vmes pa so imeli eno uro časa za malico. Sobota je bila tudi delovni dan. Delovni čas služinčadi in »mašinstov« je bil zaradi narave dela drugačen.

Na veleposestvu sta veljala dva načina plačevanja: plačilo po opravljenih urah in plačilo po učinkovitosti. Delavci so plačo dobivali mesečno. Poleg denarnega plačila so številni stalni delavci dobili v najem delavska stanovanja oz. hiše z zemljo, zastonj

so dobili odpadni les iz žage, delovno obleko ali uniformo. Bili so dobro plačani, tako da si je družina sčasoma lahko gmotno precej opomogla, če je znala gospodarno ravnati z denarjem. Delavci so si pri Oskarju lahko izposodili denar in pri trgovcu Urbancu kupovali na kredit. V primerih kraje ali goljufij pa so posredovali orožniki.

Delavske družine so imele v povprečju tri otroke. Glede na velikost so se družine selile v večje ali manjše hiše. Možje so odhajali na delo, žene pa so ostajale doma, skrbale za otroke in opravljale gospodinska opravila. Za moše so vsak dan pripravile malico, ko pa so otroci odrasli, so tudi same odhajale na delo. Možje so glede na potrebe delali tudi popoldne in si tako zagotovili dodaten zaslužek. Ob posameznih priložnostih je bila Kozlerjeva družina pozorna tudi do delavskih otrok: vezali so jim birmo in jim dali birmanska darila. Za Miklavža so zvečer otroke povabili na grad, kjer so se zbrali s krožniki in košaricami. V njih so jih naslednje jutro čakala darila, kot so suho sadje in sladkarije.

Nadzor nad celotnim delom na posestvu je imel upravitelj Göderer v posvetovanju z gospodarjem Oskarjem. Delo na poljih je nadziral čuvaj za poljedelsko delo, delo pa je zajemalo različna opravila: oranje, sajenje, žetev, košnjo in pospravljanje sena, pripravo ledu v ledenici, urejanje vrtov in širše okolice. Delo v gozdu so nadzirali gozdni čuvaji, ki so hkrati nadzirali tudi lovišča. Nadzirali so posamezna področja, navodila za delo pa so dobili v gradu. Oskar je drevesa odkazal sam, gozdni čuvaji pa so sekačem dali navodila za delo, popisovali delavce in pomagali pri merjenjih za gozdno gospodarjenje. Delo na žagi je nadziral obratovodja, ki je kupcem tudi prodajal blago. Delo je bilo razdeljeno na dva dela: skrb za delovanje žag in parnega stroja s turbino ter delo z lesom. Le-to je vključevalo tesianje, žaganje, obdelovanje, sušenje in prodajo. Na gradu je živela služinčad, ki je družino oskrbovala, in hlapci, ki so opravljali kmečka opravila ali prevažali les. Služinčadi je navodila za delo največkrat dajala Oskarjeva žena, delavcem s kmečko-gospodarskimi opravili pa poseben lovski čuvaj. Zaposleni na gradu so imeli delovne uniforme: kuharica, hišna oz. sobarica, »pedentar«, ki je steval preproge, nosil kovčke in stregel pri mizi; ekonom je skrbel za živila; kučar oz. fijakar je prevažal družinske člane; vrtnar je skrbel za park in zelenjavni vrt v bližini gradu; hlapci, dekle in kravarji so skrbeli za živino in druge domače živali, le-ti pa so opravljali tudi poljedelska ter druga gospodarska in vzdrževalna dela. Za te delavce je v posebni kuhinji kuhala dekla. Zaradi narave dela ti delavci niso smeli biti poročeni. Tako je Kozlerjeva družina ohranila svojo zasebnost, delavci pa so lahko bolj vestno opravljali svoje delo. Oskarjeva otoka sta imela tudi svojo vzgojiteljico. Ko sta otoka že nekoliko odrasla, ju je še vedno spremljala v šolo v Velikih Poljanah. Za otoka ni bilo zaželeno, da se družita z drugimi vaškimi otroci, ker bi to lahko povzročilo neprijetnosti med delavskimi starši in njihovim delodajalcem Oskarjem. Pranje perila je bilo priložnostno delo, ki so ga opravile perice – žene delavcev. Delavci na gradu so v prostem času ob večerih najpogosteje obiskovali druge delavce, deloma so se vklopili tudi v vaško življenje. V gradu je bila tudi uprava posestva – gospodar in upravitelj sta imela svojo pisarno, kamor so redno na posvete in po navodila prihajali vsi čuvaji in nadzorniki.

Med 2. svetovno vojno je Oskar Kozler deloval kot mediator – reševal je usode delavcev in delovanje žag, tako da je ohranjal dober odnos z okupatorjem, hkrati pa je materialno pomagal partizanom. Življenje na posestvu je bilo med vojno težko, zaradi primanjkovanja hrane ter požigov žag in gospodarskih poslopij. Zaradi bojev

in požigov je bil uničen tudi velik del gozda. Po vojni je bilo z agrarno reformo že leta 1946 vse Kozlerjevo premoženje nacionalizirano. Družini je bila dovoljena nastanitev v upraviteljevi hiši, iz gradu pa je lahko odnesla samo nekaj dragocenih predmetov. Oskar je zaprosil za državno službo. Kljub izobrazbi se je lahko zaposlil le kot taksator, kasneje pa kot gozdni tehnik. Delo na žagi v Ortneku se je še nekaj časa nadaljevalo, leta 1952 pa je žaga pogorela in ni bila več obnovljena.

5 HRIBAR, M. 2006. Kozlerjeva graščina (Ortněk)

6 HUDI KONEC NAD ORTNEKOM

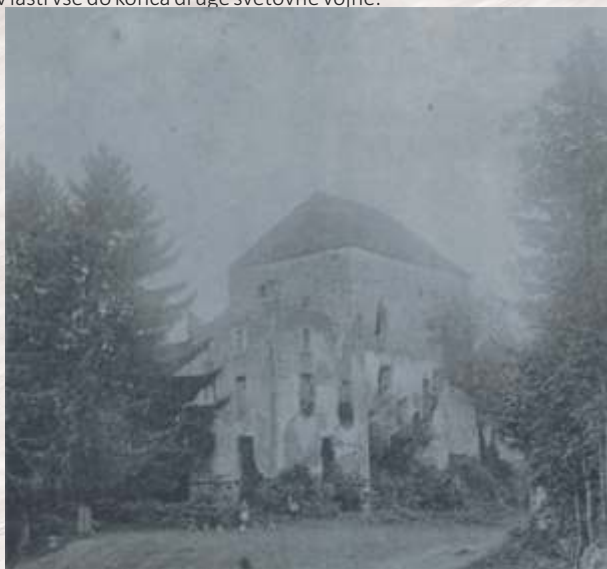
GRAD V HUDEM KONCU OZ.
GRAD ORTNEK

6 Grad Ortnek, Wikipedia

Grad v Hudem Koncu oz. grad Ortnek je sodil med najmočnejše ortenburške gradove na Dolenjskem. Stal je na skalnem obronku in bil dobro zavarovan pred sovražniki. Sestavljalo ga je več dvonadstropnih traktov. Imel je notranje dvorišče, na vogalih pa mogočne stolpe. Dostop v grad je bil v vzhodnem zidu. Vhod je bil polkrožno sklenjen in je imel zidan mostič z zidano ograjo in z ograjo zavarovan grajski vrt. Danes je grad ruševina. Jedro grajske zasnove, ki ne kaže romanskih značilnosti, je na talni ploskvi pozidan trden stanovanjski stolp z močnimi obodnimi stenami. Pozidali so ga verjetno že v 13. stoletju. Sprva je imel le dve nadstropji, pozneje pa so ga povišali še za dve nadstropji. V obdobju srednjega veka so stolp vpeli v obzidje. Tloris gradu spominja na obliko trikotnika.

Prva omemba gradu izvira iz leta 1335. Takrat je bil v rokah Ortenburžanov. Leta 1418 so grofje Celjski podedovali grad, leta 1456 pa so jim sledili knezi Habsburžani, ki so grad zastavili. Leta 1462 ga je prvi prejel v najem Jurij Lamberg, leta 1544 pa sta grad posedovala Jožef in Wolf pl. Lamberg. Lambergi so gospodarili na Ortneku do leta 1589, nato pa so jim sledili Mosconi, ki so grad posedovali do srede 17. stoletja. Vse do leta 1820 so tam gospodovali Lichtenbergi. Leta 1820 pa je posestvo kupil Janez Kozler. Nakup posestva ga je stal 56 tisoč goldinarjev. Njegovi dediči so imeli posest v lasti vse do konca druge svetovne vojne.

Stari ortneški grad, detajl razglednice, okoli 1920
zasebna last

V Kroniki Velikih Poljan lahko preberemo, da je bil nazadnje lastnik gradu Kozler od leta 1820 do 1848. Kozler je bil potujoči trgovec s pomarančami in drugim sadjem. Ko je službeno potoval, je šel mimo gradu v Ortneku. Grad mu je bil zelo všeč in zato je sklenil, da ga bo kupil, če bo kdaj imel sina. Ob rojstvu sina je namero uresničil. Janez se je zelo malo zadrževal na gradu, ker mu je nakup gradu pomenil predvsem naložbo kapitala v nepremičnine. Pri sklepanju pogodbe je Janez dal gospodarstvo v zakup Matevžu Logarju, zato se je Logar s svojo soprogo in otroki pogosto zadrževal na gradu Ortnek. V drugem zakonu je Janez Kozler imel tri sinove. Kozlerjeva družina je živela v Kočah, od tam pa je leta 1826 prišla na grad. Kronist iz Velikih Poljan zopet poroča, da je grad doživel napad med revolucijo. Napadli so ga kmetje in mu razbili okna. Graščak Kozler se je nato preselil v dolino, kjer je imel vodni mlin, ki ga je razširil v današnji grad Pekel. Razlogov za preselitev je bilo več: življenje v gradu je bilo neudobno zaradi nedostopnosti in visoke lege, razlogi pa so bili tudi gospodarski. Janez Kozler je občino Velike Poljane večkrat finančno podprl, brezplačno pa je daroval tudi gradbeni material z gradu za izgradnjo župnišča v Velikih Poljanah.

7 SVETI GREGOR

PETER KOZLER KOT DOMOLJUB IN NARODNI BUDITEĽ

Peter Kozler je bil človek širokega intelektualnega obzorja. Tako kot vsi znani izobraženci je svojo pot začel kot mlad fantiček. Družina Kozler je živela v Kočah pri Kočevski Reki. Ker je bila družina kočevskega porekla, je bil prvi jezik, ki se ga je Peter Kozler naučil, nemščina in do svojega sedmega leta drugega jezika ni poznal. Takrat ga je njegova mati poslala na šolanje k duhovniku Jakobu Jerinu na Sv. Gregor pri Velikih Laščah, kjer je bival do oktobra 1831. Poleg splošne izobrazbe (branje in pisanje) se je naučil tudi osnov slovenščine.

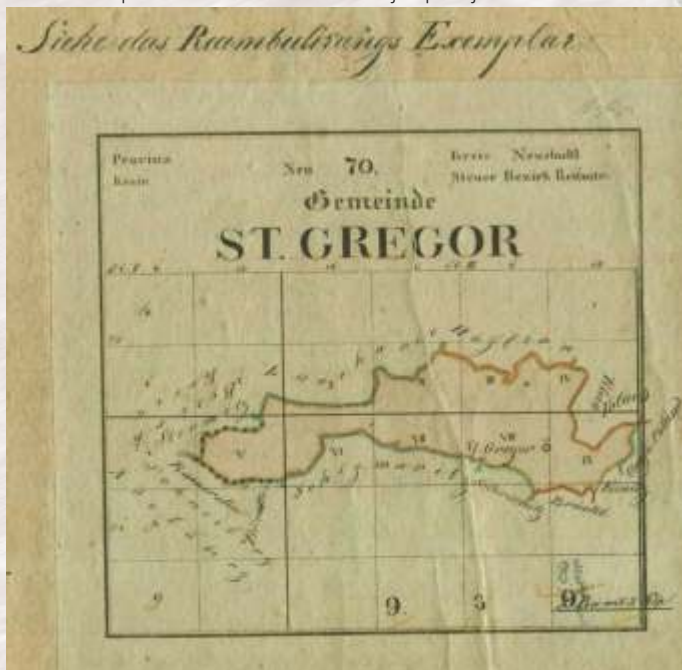
Sv. Gregor pri Velikih Laščah, panorama, okoli 1907
zasebna last

Šolanje je nadaljeval v Ljubljani v osnovni šoli (1832 – 1834), potem v štiriletni gramatikalni šoli (1835 – 1838) in na koncu še v humanitetni šoli (1838 – 1840). Dva izmed njegovih najbolj znanih učiteljev sta bila Franz Xavier Heinrich v gramatikalni šoli in Luka Martinak, veliki domoljub, v humanitetni šoli. Vsa leta, ko se je izobraževal v Ljubljani, je bival pri licealnem profesorju Janezu Kersniku, kjer se je njegova ljubezen do slovenskega jezika in Slovencev še bolj utrdila. Oče Petra Kozlerja pa je želel, da bi se poleg vsega naučil tudi italijanščine in tako je komaj 17-letni Peter Kozler nadaljeval svojo pot do Italije, kjer je študiral logiko in fiziko. Po šolanju v Padovi in Paviji je odšel na Dunaj, kjer je leta 1843 začel triletni študij prava.

V svoji prvi zaposlitvi je delal kot praktikant na kriminalnem in civilnem sodišču. Revolucionarnega leta 1848 je opravil sodniški izpit in se zaposlil kot pripravnik pri kranjskem rojaku, dunajskem odvetniku dr. Ferdinandu Župančiču. Ni se dolgo zadrževal na enemu mestu in je tako po letu dni opustil odvetniško službo ter se vrnil domov. Zaposlil se je v državni službi kot sodni pisar ter služboval v Rovinju in Labinu (1850) ter v Vodnjanu (1851) kot pomožni uradnik – adjunkt.

Njegovo politično videnje in javno delovanje ga sprva nista ovirala na poti k visokim ciljem. V svojem poklicu je bil pravi mojster, tako kot jurist kot tudi poliglot. Tekoče je govoril slovensko, nemško in italijansko. V Pazinu in Tolminu (1852) je napredoval

do namestnika državnega tožilca, kasneje pa v Gorici v vodjo državnega tožilstva (1854). Blestečo kariero vzponov pa so zaznamovali tudi padci. Vse se je začelo z izdajo znanega Zemljovidu slovenske dežele in pokrajin. Leta 1855 so ga premestili na nižje delovno mesto tajnika deželnega sodišča v Trstu. Naslednje leto je izstopil iz državne službe in postal notar v Sežani. To delo je opravljal do leta 1863.

7 Stara karta Sv. Gregorja (Gemeinde. St. Gregor)

Peter Kozler je bil dejaven tudi kot politik. Pomlad narodov leta 1848 ga je potegnila v samo središče dogajanja slovenske politike. Kot član narodnopolitičnega društva dunajskih Slovencev se je lotil priprave političnega programa Zedinjena Slovenija, ki je vseboval tri pomembne točke: združitev Slovencev v eno državo s lastnim parlamentom, uvedbo slovenskega jezika v urade in šole ter nasprotovanje vključitvi v nemško državo.

Peter Kozler je svojo slovensko narodno zavest in domoljubje razvil na svoji izobraževalni poti; najprej na Sv.Gregorju pri duhovniku Jakobu Jerinu in kasneje v Ljubljani pri znanem profesorju fizike Janezu Kersniku. Tu je spoznal tudi slavnega pesnika Franceta Prešerna in se popolnoma navdušil tako nad njim kot osebo kot tudi njegovim delom. Ljubezen do slovenstva mu je sledila tudi na Dunaj, kjer je spoznal Slovence, ki so tam študirali ali pa že stalno bivali. Tako je Peter Kozler postal eden najbolj vnetih borcev za pravice slovenskega naroda. Sodeloval je z mnogimi znanimi osebami tedanje dobe, npr. jezikoslovcem Franom Miklošičem, jezikoslovcem in pravnikom Matejem Cigaletom in odvetnikom Matijo Dolencem.

Za slovenske narodne zahteve se je boril tudi kot publicist. Na Dunaju se je pod slovensko usmerjene članke podpisoval s psevdonimom P. Slemenski, ki ga je povzel po gorskem slemenu, na katerem leži vasica Sv.Gregor. Lahko sklepamo, da ga je to ime spominjalo na njegovo mladost in tudi tako vplivalo na njegove ideje in stališča.

Revolucionarnega leta 1848 je ta psevdonim opustil in nato svoje članke objavljal v slovenščini pod svojim prvim imenom.

8 Sveti Gregor na Slemenih

V časopisu Kmetijske in rokodelske novice je objavil svojo idejo za uvedbo slovenskega jezika v urade in šole. Precej ostro je kritiziral zagovornike nemščine v državnem zboru. S tem je povzročil val časopisnih polemik in odprtih pism o položaju slovenskega naroda in jezika in tako dosegel svoj cilj. Bil je tudi redni dopisnik prvega slovenskega političnega lista Slovenija. Tu je obveščal javnost o političnih dogodkih na Dunaju, zasedanju državnega zbora in drugem. Razpravljal je o kulturnih in političnih vprašanjih, med drugim v spisu Domorodne misli. Leta 1849 je v štirih zaporednih številkah časopisa Slovenija objavil prvo odprto in obširnejšo razpravo o Slovencih na Ogrskem, pod naslovom Slovenci na Ogrskem. V tem članku je podrobno opisoval njihovo življenje, položaj, običaje, jezik. Očitno je bila to ena od priprav Slovencev na prihajajoči zemljevid. Z njo je opozarjal in spominjal na pomembnost današnjega slovenskega Porabja.

Za širšo javnost je objavljal svoje domoljubne članke tudi v nemščini. Vsi ti članki so nekako pripravljali teren za znani zemljevid. Tako je nastal članek *Die Diocesen in Slovenien und die slovenischen županije und Dekanate in Kärnten*. Objavljen je bil v nemškem časopisu *Allgemeine slawische Zeitung*. V njem je opredelil jezikovno mejo na Koroškem in zahteval, da se dekanije po obsegu ujemajo z županijami. V drugem znanem članku *Die Slovenen in Italien*, objavljenem v časopisu *Ilyriches Blatt*, je pisal o razlogih in želji, da bi se italijanski Slovenci vklopili v goriško področje, med drugim tudi zaradi strateških in narodnih razlogov.

Delo, ki je imelo največji vpliv in je odprto izražalo vse namere, zahteve in stališča Petra Kozlerja glede Slovenije kot samostojne države, pa je Program leveice avstrijskega državnega zbora glede slovenske in italijanske Avstrije. To je bila brošura o razmejitvi med nemško, slovensko in italijansko enoto avstrijske države. Peter jo je napisal leta 1848, objavljena pa je bila v januarju 1849. Napisana je v nemščini, v njej pa brez zadržkov govori o Slovenski Avstriji kot o enakopravni državi vsem ostalim. Prav tako je sodeloval pri izvedbi številnih javnih in kulturnih

prirediv, ki so jih prirejali dunajski Slovenci. Star komaj 20 let je zastopal Slovence v odboru prvega slovanskega plesa, ki so ga prirejali v dunajskem gledališču *Theater in der Josefstadt*.

8 KOČEVJE – TURISTIČNI KOMPLEKS JEZERO

PETER KOZLER KOT GOSPODARSTVENIK

Po očetovi smrti leta 1864 je Peter Kozler opustil advokaturo in prevzel očetovo trgovino na Dunaju, a se je kmalu vrnil v Ljubljano, trgovino pa prodal. Leta 1865 je skupaj z bratoma in sestro kupil posestvo Cekinov grad v Spodnji Šiški na obrobju Ljubljane. Na posestvu se je nahajal odličen vodni vir, primeren za proizvodnjo piva. Zato so se leta 1866 odločili za izgradnjo pivovarne, načrte zanjo pa je izdelal dunajski arhitekt Carl Tietz. Istega leta so skupaj ustanovili družbo »Bratje Kosler«, da bi zavarovali premoženje podedovano po očetu. Začetni kapital podjetja je znašal 246.000 florintov.

9 Cekinov grad

Tako je bila 9. februarja 1867 pivovarna vpisana v trgovski register pod imenom »Bratje Kosler – proizvodnja piva in alkoholnih pijač«. Obratovati je začela junija 1867, pozimi istega leta pa so zvarili prvo pivo, ki je bilo naprodaj v začetku leta 1868. Pivovarno je najprej vodil Peter Kozler. Za svoje zaslugе pri razvoju pivovarstva mu je pivovarska akademija v Wormsu leta 1883 posmrtno podelila naslov pivovarskega mojstra.

Začetna zmogljivost pivovarne je bila 27.500 hl piva na leto. Poganjal jo je parni stroj in v začetku je bilo zaposlenih 29 delavcev, med katere pa niso šteli hlapci in vozniki. Zaradi borznega zloma leta 1873 na Dunaju podjetje dolgo časa ni moglo zacveteti, čeprav je izdelke prodajalo tudi drugod po svetu. Pivovarna se je po dokapitalizaciji in posodobitvah razvila v enega največjih industrijskih obratov na Kranjskem šele po

letu 1894, ko je vodstvo pivovarne po smrti Janeza Kozlerja III. prevzela mlajša generacija. Ime družbe so istega leta spremenili v »J. Kosler jun. & Co.«. Finančno vodenje družbe je prevzel Janez Kozler ml. (1856 - 1933), tehnično pa Peter Kozler ml. (1858 - 1938) in prišlo je do cvetočega vzpona pivovarne. Zaradi splošnega gospodarskega razvoja, ki je težil h koncentraciji industrijskih podjetij, se je Kozlerjeva pivovarna leta 1909 združila z drugimi pivovarnami (v Ljubljani z Aurovo in Perlesovo, v Mengšu s Staretovo, na Vrhniki s Frolichovo in v Kočevju s Ferlesovo) v delniško družbo »Pivovarna Union d. d.«. V njej so bili zastopani tudi bratje Kozler. Zaradi prevzema Ferlesove pivovarne v Kočevju se ta del mesta še danes imenuje Pri Unionu.

10 Pivovarna Union; 1927

Pivovarna Union se je naglo širila in kmalu pokupila vse kranjske pivovarne. Njena osnovna glavnica je znašala 1.000.000 kron. Pivovarno so kmalu po 1. svetovni vojni modernizirali, kar je naglo povečalo proizvodnjo piva, ki je leta 1925 znašala 116,150 hl. Takrat je bilo v pivovarni zaposlenih 26 uradnikov, 12 mojstrov in 225 delavcev. Hkrati pa so tudi v okviru svojih pivovarniških stavb ustanovili še dve novi tovarni: za špirit z letno zmogljivostjo 2100 hl in za kvas z letno zmogljivostjo 1.800.000 kg. Do današnjega dne je družba doživela še nekaj vzponov in padcev. Danes izdeluje več vrst piva, brezalkoholne napitke, osvežilne pijače ter pekovski kvas. Leta 1933 je proizvedla 1,024.130 hl piva in 3723 ton pekovskega kvasa, zaposlenih pa je bilo več 450 delavcev.

Peter Kozler pa ni bil le lastnik največje pivovarne na Kranjskem, bil je tudi med ustanovitelji Trboveljske premogokopne družbe (TPD), ki je bila z dnevnim kopom rjavega premoga prisotna tudi v Kočevju na območju današnjega Rudniškega oz. Kočevskega jezera. Peter Kozler je bil tudi član upravnega odbora Kranjske gradbene družbe in podpredsednik Kranjske eskomptne družbe. Bil je podpredsednik osnovalnega odbora ob ustanavljanju delniške družbe Narodna tiskarna, kasneje pa član prvega upravnega odbora. Bil je eden vodilnih bančnikov, pospeševalec gradnje železnic in napredka v kmetijstvu. Bil je tudi član glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe in predlagal pa je tudi izgradnjo kmetijskega muzeja. Priporočal je ročne mlatilnice in napisal »Navod, kako naj se napravljajo vodnjaki in kapnice, in pouk, kako naj se nabira, hrani čista pitna voda«.

Poskušal se je ukvarjati tudi s politiko in je bil v deželnem zboru član odseka za prisilno delavnico, zemljiško-knjižnega odseka ter v letih 1870- 1874 član komisije za uravnavo zemljiškega davka. Finančno je podpiral razna društva, občinam in knjižnicam pa je pošiljal brezplačne odtise svojega zemljevida.

BESEDILO:

- KORDIŠ, Ivan. 2014. Peter Kozler: Zemljovid slovenske dežele in pokrajin. Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje. ISBN 978-961-6517-23-2
- FERENC, Mitja, in ZUPAN, Gojko. 2012. Izgubljene kočevske vasi : Nekoč so z nami živeli Kočevski Nemci. 2. del : K-P. Oddelek za zgodovino filozofske fakultete : Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. ISBN 978-961-237-515-7.
- DEV, Živa. 2001. Stavbarstvo Slovenskega podeželja : Značilno oblikovanje stanovanjskih hiš. ČZD Kmečki glas, d.o.o., Ljubljana. ISBN 961-203-212-2.
- Rudež Kosler, Olga, et al. 2001. Dnevnik Olge Rudež Kosler: Utrinki iz slovenske zgodovine. Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica: samozaložništvo. 961-236-160-6
- KOS, Lucija. 1995. Koslerji na Ortnškem: Seminarska naloga. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo
- STOPAR, Ivan. 2003. Med Igom, Ribnico in Kočevjem. V: Dolenjska-četrti knjiga. Ljubljana: Viharnik, str. 94-101. ISBN: 961-6057-36-7
- KORDIŠ, Ivan, in ŠKUFCAR Irena. 1996. PETER Kozler in prvi zemljovid slovenskega ozemlja: »Po hribih, po dolih razširjen rod«. Kočevje: Muzej. ISBN: 961-90045-3-1

FOTOGRAFIJE:

1

FAJFAR, Simona. 2014. Dvakrat prepovedani Kozlerjev zemljevid [online] [datum zadnjega popraviljanja 21.05.2014, 09:00]
<http://www.delo.si/druzba/panorama/dvakrat-prepovedani-kozlerjev-zemljevid.html>

2

Družinsko drevo:

- Neznani avtor, Janez Kozler II. (1780 - 1864), oče Petra Kozlerja, olje, platno, okoli 1889, kopija po originalu Matevža Langusa v MG ML – Mestni muzej Ljubljana.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana, foto Exportprojekt, 1995
- Neznani avtor, Marija Kozler, rojena Seemann (1796 - 1879), mati Petra Kozlerja, olje, platno, okoli 1830.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana, foto Exportprojekt, 1995.
- Janez (Johann) Kozler III. (1819 - 1898), najstarejši sin Janeza Kozlerja II.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana.
- Josip (Josef) Kozler (1822 - 1917), sin Janeza Kozlerja II., z ženo Antonio.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana.
- Matevž Langus, Peter Kozler (1824 - 1879), najmlajši sin Janeza Kozlerja II., olje, platno, okoli 1850.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana, foto Exportprojekt, 1995.
- Marija Kozler (1836 - 1927), žena Petra Kozlerja.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana.

- Olga (1874 - 1952), najmlajša hčerka Petra in Marije Kozler.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana.
- Marija Mary (1864 - 1952), hčerka Petra in Marije Kozler.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana.
- Johann – Giovannin (1856 – 1933), najstarejši sin Petra in Marije Kozler.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana.
- Peter (1858 – 1938), sin Petra in Marije Kozler.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana.
- Emma (1860 – 1940), najstarejša hčerka Petra in Marije Kozler.
Zasebna last, Hubert Kosler st., Ljubljana.

3

VAJKARD VALVASOR, Janez. 1679. Mesto in Grad Ribnica [online]. [Datum zadnjega popraviljanja 8. avgust 2013; 09:35], [citirano 29. nov. 2014; 16:22]. Dostopno na spletnem naslovu:
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Valvasor_-_Mesto_in_Grad_Ribnica.jpg

4

Avtor neznan. 1907. Ribniški grad na razglednici [online]. [Datum zadnjega popraviljanja 25. marec. 2014; 14:32], [citirano 30. 11. 2014; 11.29]. Dostopno na spletnem naslovu:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d2/Ribnica_grad_old.jpg

5

HRIBAR, M. 2006. Koslerjeva graščina (Ortnek) [online]. [marec. 2006]. [citirano 27. nov. 2014; 13:19]. Dostopno na spletnem naslovu:
<http://www.gradovi.jesenice.net/ortnek2.html>

6

Wikipedia [online]. [citirano 17.11.2014; 13:20] dostopno na spletnem naslovu:
http://sl.wikipedia.org/wiki/Ortne%C5%A1ki_grad#mediaviewer/File:Valvasor_-_Ortne%C5%A1ki_grad.jpg

7

Stara karta Sv. Gregorja (online). (citirano 4.dec. 2014 ; 12:36) Dostopno na spletnem naslovu:
<http://arsq.gov.si/query/detail.aspx?ID=227479>

8

Sveti Gregor na Slemenih (online) . (citirano : 4.dec. 2014 12:36) Dostopno na spletnem naslovu:
<data:image/jpeg;base64,/9j/>

9

Cekinov grad (online). (citirano: 10. dec. 2014 14.11) Dostopno na spletnem naslovu:
http://www.muzej-nz.si/sl/pages.php?id_meni=50&id=26

10

Neznani avtor. Pivovarna Union - stara tovarna (online).1927. (citirano: 10. dec. 2014 14.00) Dostopno na spletnem naslovu:
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pivovarna_Union-old.jpg

AVTORJI BESEDILA:

Tjaša Kužnik, Kaja Iglič:

ZEMLJOVID SLOVENSKE DEŽELE IN POKRAJIN

Marja Koščak, Ema Kljun:

JANEZ KOZLER II. – ZAČETNIK DRUŽINE KOZLER

KOČE V KOZLERJEVEM ČASU

ROJSTNA HIŠA PETRA KOZLERJA - KOČEVARSKA HIŠA

DRUŽINA KOZLER

Nika Bojc:

PREPLET DRUŽIN KOZLER IN RUDEŽ

Tina Haber, Marina Golobar:

KOZLERJEVI NA ORTNEŠKEM

VELEPOSEST PEKEL V ČASU LASTNIŠTVA OSKARJA KOZLERJA

Teja Pintar:

GRAD V HUDEM KONCU OZ. GRAD ORTNEK

Dora Laginja:

PETER KOZLER KOT DOMOLJUB IN NARODNI BUDITEĹ

Jakob Maležič:

PETER KOZLER KOT GOSPODARSTVENIK

Vsebinski pregled:

Lucija Kos Bartol, prof.

Jezikovni pregled:

Marjeta Gregorčič Markovič, prof.

Urejanje besedila:

Ana Mihelič, prof.

Oblikovanje zemljevida:

Luka Varga

Oblikovanje vodnika:

Aleš Adamič

O PROJEKTU

Informativni vodnik po Kozlerjevi poti je nastal v okviru obsežnega medpredmetnega projekta dijakov Gimnazije in srednje šole Kočevje v šolskem letu 2014/15. V projektu so sodelovali dijaki štirih programov (gimnazija, ekonomski tehnik SSI in PTI, prodajalec), znotraj posameznih programov pa je sodelovalo tudi več predmetov. Glede na zahteve učnih načrtov posameznih programov so učitelji mentorji oblikovali projektne naloge za posamezne skupine dijakov, ki so sooblikovale skupni končni izdelek: turistični produkt Kozlerjeva pot. Ta poleg že omenjenega informativnega vodnika v slovenskem in angleškem jeziku vključuje še zgibanko z informativnim zemljevidom v obeh jezikih ter razstavo o Pivovarni Union in o delu dijakov v projektu. Dijaki so pripravili predstavitev za posamezne točke postanka, izvedli ekskurzijo Kozlerjeva pot in tako nastalemu turističnemu produktu dodali uporabno vrednost.

Dijaki in njihovi mentorji smo v projekt vložili veliko energije in dela, ambiciozno zastavljen cilj pa nam je uspelo doseči predvsem z uspešnim sodelovanjem. Za pomoč se zahvaljujemo tudi Pokrajinskemu muzeju Kočevje in Občini Kočevje. Upam, da vam bodo ekskurzija in gradiva o Kozlerjevi poti prinesla nova spoznanja o izjemnosti domačega kraja in vas spodbudila, da boste nanj še bolj ponosni.

Ana Mihelič,
koordinatorica projekta